

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την αντίδραση που προκάλεσε στους αναγνώστες της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* η εξαγγελία δημόσιου διαλόγου για την πληρέστερη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής σε γυμνάσια και λύκεια από τον υπουργό Παιδείας Αντώνη Τρίτη το Νοέμβριο του 1986. Ο τότε υπουργός είχε εκφράσει την ανησυχία μήπως η συστηματική κατάργηση της μελέτης των αρχαίων ελληνικών οδηγήσει σε γλωσσική πενία και πολιτιστική ασυνέχεια.¹ Καθημερινά λοιπόν, συνήθως στη σελ. 29, φιλοξενούνταν ένα ή και περισσότερα γράμματα αναγνωστών, σε μια στήλη που τιτλοφορήθηκε «Αρχαία ελληνικά — Διάλογος». Ο διάλογος διάρκεσε περισσότερο από οκτώ μήνες, από τις 24 Νοεμβρίου 1986 έως και την 1η Ιουνίου 1987. Ωστόσο, καθώς στα γραφεία της εφημερίδας έφταναν επιστολές που αναφέρονταν γενικότερα στο θέμα της παιδείας, στη συνέχεια εγκαινιάστηκε μια νέα ενότητα, με τίτλο «Διάλογος — Εκπαίδευση», η οποία επίσης δείχνει το έντονο ενδιαφέρον σημαντικής μερίδας ανθρώπων για την πορεία της ελληνικής εκπαίδευσης.

Ο μεγάλος αριθμός των επιστολών για τα αρχαία ελληνικά κατέστησε υποχρεωτική την επιλογή τυχαίου δείγματος. Συνολικά εξετάστηκαν 94 επιστολές, που δημοσιεύτηκαν από τις 24 Νοεμβρίου 1986 έως και τις 9 Φεβρουαρίου 1987, μέσω των οποίων επιχειρείται η παρουσίαση και ο σχολιασμός των πιο συχνά εμφανιζόμενων απόψεων.

2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

2.1. Οι συντάκτες των επιστολών

Σε ό,τι αφορά τους συντάκτες των επιστολών, έχουμε να κάνουμε δύο παρατηρήσεις:

— Η πρώτη σχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδό τους. Από τους 94 συντάκτες των οποίων εξετάστηκαν οι επιστολές, οι 51 ήταν φιλόλογοι, δάσκαλοι, συνταξιούχοι εκπαιδευτικοί, μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας ή σύμβουλοι σε κρατικούς φορείς. Τις απόψεις τους για το ζήτημα διατύπωσαν επίσης 4 φοιτητές, 2 δικηγόροι, 9 απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μη θεωρητικής κατεύθυνσης, 1 μαθήτρια λυκείου, 1 ηθοποιός και 2 συγγραφείς. Σε όλες τις παραπάνω επιστολές, εκτός από το όνομα των συντακτών, αναφέρεται και η επαγγελματική τους ιδιότητα, η οποία φαίνεται να τους παρέχει το δικαίωμα να έχουν άποψη για θέματα που αφορούν την εκπαίδευση.²

Οι συντάκτες 15 επιστολών αναφέρουν μόνο το όνομά τους, ενώ 2 από αυτούς θεωρούν απαραίτητο να διευκρινίσουν ότι δεν ασχολούνται με τη διδασκαλία της γλώσσας, ωστόσο

¹ «Πιο πολλά αρχαία στα σχολεία», *Ελευθεροτυπία*, 4/11/1986, σελ. 19: «Πρέπει να βρούμε, επεσήμανε ο κ. Τρίτης, την ισορροπία μεταξύ των δύο αναγκαιοτήτων. Της πληρέστερης μελέτης της αρχαίας ελληνικής σκέψης, και αυτό σημαίνει μελέτη από κείμενα διατυπωμένα στην καθομιλουμένη, και ταυτόχρονα της συστηματικής μελέτης της γλώσσας που γράφτηκαν αυτά τα κείμενα, της αρχαίας».

² «Ενιαία η γλώσσα, ενιαία και η διδασκαλία της», *Ελευθεροτυπία*, 1/12/1986, σελ. 29: «Ως Έλληνας πολίτης που ζει σ' αυτόν τον τόπο και επικοινωνεί και εκφράζεται με τη γλώσσα μας, θεωρώ αυτονόητο και αναφαίρετο το δικαίωμά μου να έχω άποψη για το θέμα. Η, για πολλά χρόνια, επαγγελματική μου απασχόληση με θέματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος με βοηθάει στη διατύπωση και τεκμηρίωση της άποψης αυτής».

ενδιαφέρονται άμεσα για την πορεία της ελληνικής γλώσσας.³ Εξαίρεση αποτελεί ένας συντάκτης επιστολής ο οποίος αναφέρει ότι είναι έμπορος, δηλαδή δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα που δε σχετίζεται με την εκπαίδευση.⁴ Τέλος, τέσσερις φορές παρατηρείται το φαινόμενο ο συντάκτης μιας επιστολής να επανέρχεται απαντώντας σε συντάκτη άλλης επιστολής ή δίνοντας μεγαλύτερη έκταση στα επιχειρήματά του.⁵

Είναι προφανές ότι ο διάλογος συντηρείται από συγκεκριμένη ομάδα πολιτών, η οποία αισθάνεται ότι έχει την ευθύνη για τη μελλοντική επιβίωση της ελληνικής γλώσσας. Αντιθέτως, η μικρή μερίδα ανθρώπων που δεν ανήκει στο χώρο της εκπαίδευσης και αποφασίζει να διατυπώσει την άποψή της δίνει την εντύπωση ότι οφείλει να απολογηθεί ή να τεκμηριώσει το αμέριστο ενδιαφέρον της για την ελληνική γλώσσα.

— Η δεύτερη παρατήρηση αφορά το συσχετισμό του μορφωτικού επιπέδου των συντακτών και της θέσης που διατυπώνουν στις επιστολές.

Σε σύνολο 32 επιστολών με τις οποίες υποστηρίζεται κατηγορηματικά η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, 18 συντάχθηκαν από φιλόλογους, δασκάλους και διευθυντές σχολείων, 8 από απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ μόνο σε 6 επιστολές δε γίνεται καμία αναφορά για το επάγγελμα ή την εκπαίδευση των συντακτών τους.

Σε σύνολο 28 επιστολών που τάσσονται κατά της επαναφοράς της διδασκαλίας των αρχαίων στο γυμνάσιο, 23 συντάχθηκαν από καθηγητές πανεπιστημίων, φιλόλογους, δασκάλους και διευθυντές σχολείων, 2 από απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ σε 3 επιστολές δεν αναφερόταν το επάγγελμα ή η εκπαίδευση των συντακτών τους.

Πάντως, ανεξαρτήτως άποψης, κοινό σημείο και αφορμή όσων αποφάσισαν να τοποθετηθούν για την επαναφορά ή μη της διδασκαλίας των αρχαίων στο γυμνάσιο είναι η υποκείμενη βεβαιότητα ότι «η γλώσσα μας είναι πολύ σημαντική».⁶

2.2. Τα επιχειρήματα υπέρ της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών από την α΄ γυμνασίου

Μετά τις εξαγγελίες του υπουργού Παιδείας ζητήθηκε η άποψη όσων σχετίζονταν άμεσα με τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών. Ο τότε κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών Αντώνιος Δανασής-Αφεντάκης τασσόταν υπέρ της επαναφοράς της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο με το επιχείρημα ότι «η έλλειψη επαρκούς διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο και το Λύκειο από το πρωτότυπο θα έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην καλλιέργεια και την όξυνση των πνευματικών δυνάμεων των νέων».⁷ Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο καθηγητής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Γιώργος Μπαμπινιώτης: «... η ίδια η υφή της ελληνικής γλώσσας επιβάλλει να

³ «Και δεύτερη απάντηση στον κ. Ληναίο», *Ελευθεροτυπία*, 12/1/1987, σελ. 29: «Δεν είμαι ειδικός, ούτε σοφός, ούτε φιλόλογος είμαι»· «Σημαντικά τα επιτεύγματα της "κακής" καθαρεύουσας», *Ελευθεροτυπία*, 5/2/1987, σελ. 29: «Δεν είμαι φιλόλογος, ούτε όμως και άσχετος στα θέματα της γλώσσας».

⁴ «Προς τι αυτή η αλλεργία στο άκουσμα της πρότασης;», *Ελευθεροτυπία*, 8/12/1986, σελ. 29.

⁵ «Κίνδυνος από τους παλιούς δημοτικιστές», *Ελευθεροτυπία*, 11/12/1986, σελ. 29, και «Μια απαραίτητη διευκρίνιση», *Ελευθεροτυπία*, 17/12/1986, σελ. 25· «Σας προκαλώ, κ. Σαββόπουλε, να κάνουμε ένα πείραμα», *Ελευθεροτυπία*, 8/1/1987, σελ. 25, και «Και ο Στέφανος Ληναίος ανταπαντά», *Ελευθεροτυπία*, 13/1/1987, σελ. 29· «Πώς διαπιστώθηκε η "γλωσσική πενία"», *Ελευθεροτυπία*, 25/11/1986, σελ. 29, και «Η διδασκαλία των αρχαίων και οι επιπτώσεις για την παιδεία», *Ελευθεροτυπία*, 12/1/1987, σελ. 29· «Διαγράφουμε όσες λέξεις δεν εννοούμε», *Ελευθεροτυπία*, 2/12/1986, σελ. 29, και «Σαν ζωντανός οργανισμός η γλώσσα δεν θέλει βία...», *Ελευθεροτυπία*, 24/1/1987, σελ. 29.

⁶ Βλ. ενδεικτικά «Λυδία λίθος της γλώσσας μας», *Ελευθεροτυπία*, 8/12/1986, σελ. 29: «Τα κλασικά κείμενα είναι η λυδία λίθος όχι μόνο για τη νέα ελληνική γλώσσα αλλά και για όλη μας την πνευματική ζωή». Επίσης «Τα αρνητικά αποτελέσματα της κατάργησης του μαθήματος», *Ελευθεροτυπία*, 4/12/1986, σελ. 29: «Το Δ.Σ. [του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου] πιστεύει στην αναντικατάστατη ανθρωποπλαστική δύναμη και μοναδικότητα του αρχαίου ελληνικού λόγου».

⁷ «Δει δη αρχαίων... αλλά πώς;», *Ελευθεροτυπία*, 4/11/1986, σελ. 20.

διδαχθεί και πάλι στο Γυμνάσιο ο αρχαίος ελληνικός λόγος, δηλαδή η διαχρονική πλευρά της ελληνικής γλώσσας παράλληλα με τη διδασκαλία της Δημοτικής όπου θα πέφτει πάντα το κύριο βάρος. Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής γλώσσας, δηλαδή ο ενιαίος χαρακτήρας της, επιβάλλουν να διδάξουμε την ελληνική στη διαχρονική της διάσταση».⁸

Ουσιαστικά, τρία επιχειρήματα συμπυκνώνουν τις θέσεις όσων τάχθηκαν υπέρ της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών:

— Αρχικά, η άποψη ότι η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών οδηγεί στην καλλιέργεια των νέων και επιβάλλεται από την ίδια τη μορφή της νέας ελληνικής γλώσσας, που είναι συνέχεια της αρχαίας ελληνικής.

— Στη συνέχεια η διαπίστωση ότι η νέα ελληνική κινδυνεύει από τις ξένες λέξεις που έχουν εισβάλει σε αυτήν, και η λύση για τη διάσωσή της είναι η γνώση της αρχαίας:

«Η κάθετη αποκοπή της εκπαίδευσης από την καθαρεύουσα έχει οδηγήσει ήδη σε βαθμιαία συρρίκνωση του καθημερινού λεξιλογίου των παιδιών που αποφοιτούν κάθε χρόνο από το Λύκειο. Από την άλλη μεριά, η σύγχρονη ελληνική κοινωνία καθημερινά παραδίνεται, όλο και περισσότερο, δίχως καμία αντίσταση, στην ακάθεκτη εισβολή αυτούσιων ξένων λέξεων. Πρέπει να προστατέψουμε και να καλλιεργήσουμε τη γλώσσα μας. Πρώτο, να εμπλουτίσουμε το όργανο της καθημερινής μας επικοινωνίας μέσα στην ελληνική κοινωνία. Δεύτερο, για να μπορέσουμε να διαμορφώσουμε ένα όμορφο, ευέλικτο και δυναμικό όργανο καλλιέργειας της σύγχρονης ελληνικής φιλολογίας. Και τρίτο, για να χαλυβδώσουμε ένα από τα σημαντικότερα μέσα επιβίωσης της εθνικής μας ταυτότητας».⁹

— Τέλος η συνειδητοποίηση της ενότητας που χαρακτηρίζει τη γλώσσα θα συμβάλει στη διάσωση της εθνικής ταυτότητας:

«Η διδασκαλία των Αρχαίων θα έδινε στους μαθητές τη δυνατότητα να εμπλουτίσουν τη γλώσσα και να καταλάβουν τις ρίζες και τη συνοχή της ότι από την εποχή του Ομήρου μέχρι σήμερα είναι μία και η αυτή».¹⁰

Επιχειρώντας να πείσουν για την αναγκαιότητα της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, οι συντάκτες των επιστολών δεν παραλείπουν να εξάρουν τα ευρύτερα θετικά αποτελέσματά της:

«Είναι αναμφισβήτητο ότι τα αρχαία ελληνικά οξύνουν την παρατηρητικότητα, προωθούν τη φαντασία και την κρίση, ακονίζουν εν γένει το πνεύμα και συντελούν στην καλύτερη γλωσσική συγκρότηση και ορθότερη διατύπωση των σκέψεών τους στην ομιλουμένη».¹¹

Αντιθέτως, αντιμετωπίζουν αρνητικά τη διδασκαλία των αρχαίων από μετάφραση:

«Η γλώσσα από μετάφραση όχι μόνο δεν ωφελεί τον μαθητή αλλά τουναντίον βλάπτει, διότι και στη ζωή και στη δημιουργία της προσωπικότητας εθίζει και μετάγει το μαθητή και άνθρωπο στην ιδιοποίηση του "ξένου", στη βία, στη νοθεία της ανθρώπινης φύσης και διαλεκτικά στη νόθα σκέψη».¹²

Τέλος, μεμονωμένα διατυπώνονται επίσης επιχειρήματα ότι «η ηλικία των 12 ετών είναι παιδευτικά προσφορότερη για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής»,¹³ καθώς και ότι τα αρχαία ελληνικά πρέπει να διδάσκονται στο γυμνάσιο ακόμα και αν φοιτούν μαθητές μειωμένων ικανοτήτων, αφού «η συγκινητική πρόνοια για τους μαθητές αυτούς εξαφανίζεται όταν πρόκειται για την ξένη γλώσσα ή τα μαθηματικά».¹⁴

2.3. Οι λιγότερο κατηγορηματικές απόψεις υπέρ της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών

⁸ «Δει δη αρχαίων... αλλά πώς;», ό.π., σελ. 21.

⁹ «Η γλώσσα μας κινδυνεύει», *Ελευθεροτυπία*, 19/11/1986, σελ. 9.

¹⁰ «Τα "εξωστρακισμένα Αρχαία εκδίκονται"», *Ελευθεροτυπία*, 23/12/1986, σελ. 25.

¹¹ «Η λεκτική ασυναρτησία συνηγορεί για την επάνοδο», *Ελευθεροτυπία*, 13/12/1986, σελ. 14.

¹² «Διδασκαλία μέσα απ' το πρωτότυπο», *Ελευθεροτυπία*, 12/12/1986, σελ. 29.

¹³ «Μια επιστολή και μια εισήγηση "επίκαιρες"», *Ελευθεροτυπία*, 6/12/1986, σελ. 29.

¹⁴ «Άτυχη η επίθεση εναντίον όλων των λογίων στοιχείων της γλώσσας μας», *Ελευθεροτυπία*, 2/1/1987, σελ. 25.

Ανάμεσα στις επιστολές που τάσσονται υπέρ της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών, περιλαμβάνονται και όσες διατυπώνουν συγκεκριμένες προτάσεις για τον ενδεδειγμένο τρόπο διδασκαλίας, εκφράζοντας εμμέσως τη διαφωνία τους με το υπάρχον σύστημα. Είτε κάνουν λόγο για προσέγγιση της αρχαίας ελληνικής σκέψης μέσω των μεταφράσεων των αρχαίων κειμένων, είτε για εκμοντερνισμό της μεθόδου διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών. Εκφράζεται επίσης η επιθυμία τα αρχαία ελληνικά να μην αντιμετωπίζονται ως ένα ακόμα μάθημα στο σχολικό πρόγραμμα. Παραθέτουμε ενδεικτικά μερικά αποσπάσματα τέτοιων επιστολών:

«Μια νέα θεώρηση του τρόπου διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών, απαλλαγμένη από τη στείρα προσκόλληση σε λεπτομέρειες και εξαιρέσεις, που θα μπει στους βασικούς κανόνες της δομής και της πλοκής του αρχαίου λόγου, που θα σπλίζει με τον απαραίτητο λεξιλογικό πλούτο».¹⁵

«Το πρόβλημα μπορεί να λυθεί εάν σ' όλες τις περιπτώσεις το βάρος πέσει στο πνεύμα και όχι στο γράμμα των αρχαίων ελληνικών».¹⁶

Η αντίδραση στις απαρχαιωμένες μεθόδους διδασκαλίας είναι ολοφάνερη:

«Θα αντιπαρέλθω τον ισχυρισμό ότι μπερδεύουμε τα παιδιά διδάσκοντάς τα γλώσσα άλλης δομής, αφού τα σημερινά παιδιά μαθαίνουν ξένες γλώσσες από πολύ μικρή ηλικία και αφού τα αρχαία ελληνικά δεν είναι τίποτε άλλο από το αρχαίο κομμάτι της ίδιας γλώσσας. Το θέμα δεν είναι εάν πρέπει να διδάσκονται ή όχι τα αρχαία ελληνικά αλλά να διδάσκονται σωστά. Όχι όπως τα διδαχθήκαμε εμείς στο παλιό Γυμνάσιο, αλλά όπως διδάσκονται σήμερα οι ξένες γλώσσες, με τις σύγχρονες μεθόδους».¹⁷

«Χρειάζεται διαφορετική προσέγγιση, ανάγκη γι' αυτή την πανέμορφη γλώσσα, μια ελεύθερη διδασκαλία, χωρίς άγχος και κυρίως χωρίς βαθμολόγηση των μαθητών».¹⁸

2.4. Τα αντεπιχειρήματα

Στον αντίποδα των προαναφερθέντων βρίσκονται, κατά βάση, τρία επιχειρήματα:

— Αρχικά διατυπώνεται ο φόβος ότι η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο θα προκαλέσει γλωσσική σύγχυση στους μαθητές, εμποδίζοντάς τους να μάθουν σωστά τη δημοτική γλώσσα:

«Αν επανέλθουν τα αρχαία, το πιθανότερο είναι να ξαναζήσουμε τους γλωσσικούς τραγέλαφους του σχετικά πρόσφατου παρελθόντος, όπου οι μαθητές διδασκόμενοι πολλές ώρες αρχαία επί έξι χρόνια, δεν ήταν τελικά σε θέση να αρθρώσουν ένα κείμενο σε σωστό νεοελληνικό λόγο».¹⁹

— Στη συνέχεια αμφισβητείται η ύπαρξη γλωσσικής πενίας, καθώς θεωρείται μη αποδείξιμη:

«Εμείς οι φιλόλογοι που καθημερινά ζούμε σήμερα και παλαιότερα ζήσαμε την παλιά κατάσταση και το επίπεδο μόρφωσης των μαθητών του Γυμνασίου, μέσα από την καθημερινή διδασκαλία, βλέπουμε τη μεγάλη διαφορά στην έκφραση —προφορική και γραπτή— των μαθητών με το σημερινό σύστημα διδασκαλίας. Το επίπεδο των εκθέσεων είναι απείρως ανώτερο γιατί παλαιότερα μέρδευαν τις γλώσσες, την ορθογραφία, τη στίξη».²⁰

— Τρίτον, επισημαίνεται ότι «Η γλώσσα μας στη σημερινή της μορφή έχει αυτοδυναμία. Είναι φυσιολογική εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής, αποτελεί επαρκές σύστημα επικοινωνίας και κατάλληλο εκφραστικό μέσο για τη συγγραφή λογοτεχνικών και λοιπών βιβλίων.

¹⁵ «Νέα θεώρηση του τρόπου διδασκαλίας», *Ελευθεροτυπία*, 3/12/1986, σελ. 29.

¹⁶ «Τίπο υπεύθυνη διδασκαλία αρχαίων ελληνικών», *Ελευθεροτυπία*, 21/1/1987, σελ. 29.

¹⁷ «Προς τι αυτή η αλλεργία στο άκουσμα της πρότασης;», ό.π., σελ. 29.

¹⁸ «Μουσειακό είδος η γλώσσα μας;», *Ελευθεροτυπία*, 7/2/1987, σελ. 29.

¹⁹ «Χρειάζεται η αρωγή τους στη γλωσσική ευδοκίμηση;», *Ελευθεροτυπία*, 24/11/1986, σελ. 29.

²⁰ «Ξιφούλκησαν κάποιοι αμετανόητοι γλωσσολόγοι...», *Ελευθεροτυπία*, 12/12/1986, σελ. 29.

Επομένως, δεν έχει πρόβλημα, γι' αυτό δεν κρίνεται δικαιολογημένη η επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο από το πρωτότυπο».²¹

Σε αρκετές επιστολές διαπιστώνεται η ανάγκη δόκιμων μεταφράσεων, βάσει των οποίων θα προσεγγίζεται ο αρχαίος ελληνικός λόγος:

«Δεν αμφιβάλλει κανείς ότι έχουμε ανάγκη από τις ιδέες των αρχαίων και όχι ειδικά από τη γλώσσα τους. Η αρχαία ελληνική έχει τη δική της λογική και τη δική της αισθητική. Αυτά δεν είναι ανάγκη να τα γνωρίζουν όλοι. Και αφού χρειαζόμαστε τη σκέψη των αρχαίων και όχι τα μορφολογικά στοιχεία της γλώσσας τους, η διδασκαλία των κειμένων από μεταφράσεις είναι η πιο σωστή λύση. Μόνο που οι μεταφράσεις πρέπει συνέχεια να αναθεωρούνται και να βελτιώνονται, κάτι που δυστυχώς δεν γίνεται».²²

Επισημαίνεται επίσης ότι η διδασκαλία μιας σύγχρονης γλώσσας μέσω ενός παλιότερου κώδικά της δεν έχει λογική:

«Σε καμία χώρα δε συμβαίνει κάτι τέτοιο, να χρειάζεται δηλαδή να μάθω την κοινή τους γλώσσα, με τη βοήθεια ενός παρωχημένου γλωσσικού κώδικα, και εάν ίσχυε σ' εμάς, θα ήταν σίγουρα ένα γλωσσικό παράδοξο. Το ότι σ' εμάς οι παλιοί δημοτικιστές ήξεραν και αρχαία, ήταν κάτι το αναμενόμενο, αφού ως μαθητές και μάλιστα προικισμένοι, τα έκαναν επί έξι χρόνια, κάθε μέρα. Γιατί όμως αποκρύπτεται το γεγονός ότι οι περισσότεροι αρχαιομαθείς, επιστήμονες διαπρεπείς κατά τα άλλα, ήταν ανίκανοι να χειριστούν τη δημοτική και στοιχειωδώς έστω;».²³

Τέλος, παρατηρείται ότι η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο θα έχει ευρύτερες κοινωνικές προεκτάσεις:

«... τα αρνητικά συμπτώματα επηρεάζουν περισσότερο τους μαθητές από φτωχό κοινωνικό, πολιτισμικό, γλωσσικό περιβάλλον, που δεν έχουν ακούσει λέξεις όπως δοξασία, εικασία, δογματικός άνθρωπος, αστική νοοτροπία, κενοδοξία [...] αυτοί οι μαθητές τραυματίζονται πιο βαθιά [...] έτσι βοηθιέται και απ' αυτή την "αλλοθεραπεία" η πρόσθετη εξασθένηση των ασθενέστερων μαθητών, η έμμεση ενίσχυση των προνομιούχων».²⁴

2.5. Εναλλακτικές προτάσεις για τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών

Αρκετοί από όσους διαφωνούν με την επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο προχώρησαν στη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση της διδασκαλίας του μαθήματος ή την τροποποίηση του ήδη υπάρχοντος προγράμματος:

«Ο προσφορότερος τρόπος θα ήταν ίσως να παραμείνουν τα αρχαία ελληνικά στο Λύκειο μόνο, αλλά ως μάθημα επιλογής με απαιτητικότερες προδιαγραφές ή εναλλακτικά να ιδρυθούν λίγα μόνο κλασικά Λύκεια ή και Γυμνάσια».²⁵

Η άποψη να υπάρχουν εξειδικευμένα σχολεία για όσους θέλουν να ασχοληθούν με τα αρχαία ελληνικά έχει υποστηρικτές:

«Θα μπορούσαν να γίνουν ειδικά σχολεία στα οποία θα γίνεται ευρεία διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας σωστά και μεθοδικά και σ' αυτά τα σχολεία να φοιτούν όσοι ενδιαφέρονται για την αρχαία ελληνική και θεωρούν την ενασχόληση με αυτή επιτακτική ανάγκη».²⁶

«Αν σκοπός μας είναι όλοι οι Νεοέλληνες ή όλοι όσοι επιθυμούν να μαθαίνουν στοιχεία της ελληνικής γλώσσας, τότε η διδασκαλία της αρχαίας για κάποιες —λίγες ασφαλώς— ώρες

²¹ «Δεν κρίνεται δικαιολογημένη η επαναφορά των αρχαίων στο Γυμνάσιο», *Ελευθεροτυπία*, 28/1/1987, σελ. 29.

²² «Κίνδυνος από τους παλιούς δημοτικιστές», *ό.π.*, σελ. 29.

²³ «Προς σύγχρονους γλωσσαμύνητες», *Ελευθεροτυπία*, 26/11/1986, σελ. 29.

²⁴ «Η διδασκαλία των αρχαίων και οι επιπτώσεις για την παιδεία», *Ελευθεροτυπία*, 12/1/1987, σελ. 29.

²⁵ «Τα σχολεία σήμερα δεν βγάζουν αγράμματους», *Ελευθεροτυπία*, 29/11/1986, σελ. 29.

²⁶ «Και ξαφνικά, στο Λύκειο, το μάθημα μας απογοήτευσε», *Ελευθεροτυπία*, 29/1/1987, σελ. 29.

μπορεί να έχει θέση στο Γυμνάσιο και βέβαια υπό όρους, δηλαδή ως προαιρετικό, για όσους επιθυμούν, μάθημα».²⁷

Μέσω των επιστολών γίνεται επίσης εμφανής η επιθυμία αλλαγής του γυμνασίου:

«Όπως συμβαίνει σε όλες τις χώρες της Γης, έτσι και στην Ελλάδα πρέπει να διαφοροποιηθούν οι γυμνασιακές σπουδές σε πέντε έξι κατηγορίες, τομείς-κλάδους γνώσεων και αντικειμένων».²⁸

Τέλος, συχνά η συζήτηση επεκτείνεται σε συγκεκριμένες προτάσεις για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

3. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μια πιο προσεκτική ματιά στο περιεχόμενο των επιστολών θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο διάλογος για τα αρχαία ελληνικά υπήρξε απλώς η αφορμή για την επανάληψη θεμάτων που είχαν τεθεί την περίοδο του γλωσσικού ζητήματος. Η επιχειρηματολογία υπέρ ή κατά της επιστροφής των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, η μερίδα των ανθρώπων που ασχολήθηκαν με το ζήτημα αυτό, ο λόγος που χρησιμοποιήθηκε, ακόμα και η ένταση των συναισθημάτων έτσι όπως αναδεικνυόταν από τις επιστολές συνηγορούν προς αυτό το συμπέρασμα, παρόλο που στην εργασία αυτή δεν εξετάζουμε σχετικά τεκμήρια.

Ωστόσο ο διάλογος για τα αρχαία ελληνικά δεν πήρε τη μορφή ηθικού πανικού, παρά τη σχετικά μεγάλη χρονική του διάρκεια. Αρκετά ενδιαφέρουσα από την ανάγνωση των επιστολών είναι η διαπίστωση ότι σχεδόν εξ αρχής ο διάλογος είχε το χαρακτήρα δημοψηφίσματος. Μετά τις επιστολές του πρώτου μήνα, και μολονότι είχε αναπτυχθεί σχεδόν όλη η δυνατή επιχειρηματολογία και από τις δύο πλευρές, αποστέλλονταν επιστολές που επαναλάμβαναν τις ήδη διατυπωμένες απόψεις.

Ολοκληρώνοντας, θα κάνουμε μια συνοπτική αναφορά στο σύστημα που ισχύει σήμερα στην εκπαίδευση, δεκαπέντε χρόνια μετά τον προαναφερθέντα διάλογο για τα αρχαία ελληνικά. Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα του γυμνασίου για το 2001, τα αρχαία ελληνικά διδάσκονται από το πρωτότυπο από την α' γυμνασίου. Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την αττική διάλεκτο και τη βυζαντινή διάλεκτο, καθώς και με λόγια κείμενα. Συγχρόνως διδάσκονται γραμματική, νοηματικά και λεξιλογικά φαινόμενα και λεξιλογικές ασκήσεις για 3-4 ώρες εβδομαδιαίως.

²⁷ «Υποχρεωτικό μάθημα μόνο στην 3' δέση», *Ελευθεροτυπία*, 4/2/1987, σελ. 29.

²⁸ «Πέντε Γυμνάσια για ισάριθμες κατευθύνσεις», *Ελευθεροτυπία*, 16/12/1986, σελ. 25.